

આપણી વાત

સંકલન : પ્રફુલ્લ રાવલ

પરિષદની પરંપરા રહી છે કે સાહિત્યનાં વિવિધ સ્વરૂપો વિશે અવારનવાર પરિસંવાદો અને એ અંગેની ચર્ચાવિચારણા થતી રહી છે. આ સંદર્ભે તા. ૨૯-૩૦ માર્ચના રોજ સૂરતમાં હાસ્યસાહિત્ય અંગેનો એક પરિસંવાદ યોજાઈ ગયો. ૨૯મી તારીખે ઉદ્ઘાટન-બેઠકમાં હાસ્યસત્રની ભૂમિકા શ્રી નીતિન વડગામાએ દર્શાવી અને શ્રી ભગવતીકુમાર શર્માના હસ્તે દીપપ્રાગટ્ય કરી બેઠકનું ઉદ્ઘાટન કર્યું. શ્રી ભગવતીકુમાર શર્માએ ઉદ્ઘાટન-વક્તવ્ય આપ્યું અને શ્રી રતિલાલ બોરીસાગરે બીજ-વક્તવ્ય આપ્યું તેમ જ અધ્યક્ષસ્થાનેથી પરિષદ પ્રમુખશ્રી ધીરુ પરીખે હાસ્ય સંદર્ભે વક્તવ્ય આપ્યું. કાર્યક્રમનું સંચાલન શ્રી જનક નાયકે કર્યું. ત્યારપછીની પ્રથમ બેઠકમાં અધ્યક્ષસ્થાને શ્રી રઘુવીર ચૌધરી હતા અને શ્રી વિજય શાસ્ત્રી, શ્રી હરિકૃષ્ણ પાઠક, શ્રી સતીશ વ્યાસ અને શ્રી પ્રફુલ્લ રાવલે અનુક્રમે 'અમે બધા', 'ન.પ્ર. બૂચનાં પ્રતિકાલ્યો', 'શેક્સપિયરનું શ્રાદ્ધ' અને 'અંગપચીસી' વિશે વક્તવ્ય રજૂ કર્યાં. સંચાલન ડૉ. પ્રફુલ્લ દેસાઈએ કર્યું હતું. રાત્રે હાસ્યકવિસંમેલન યોજાયું તેનું સંચાલન રઈશ મનીયારે કર્યું હતું. તેમાં નયન હ. દેસાઈ, રવીન્દ્ર પારેખ, બકુલેશ દેસાઈ, કિરણસિંહ ચૌહાણ, પ્રજ્ઞા વશી અને હરિકૃષ્ણ પાઠકે હાસ્ય કવિતાનો પાઠ કર્યો હતો. બીજા દિવસે ૩૦મી માર્ચ રવિવારના રોજ રવીન્દ્ર પારેખની અધ્યક્ષતામાં ધ્વનિલ પારેખ, પ્રજ્ઞા વશી, રમેશ મહેતા, સંધ્યા ભટ્ટ, રવીન્દ્ર પારેખ અને રઘુવીર ચૌધરીએ અનુક્રમે 'ચાંદરણાં', 'એકલવ્ય', 'ભજઆનંદમ્', 'વિનોદ કથાઓ', 'અડવા પચીસી' અને 'આપણો ઘડીક સંઘ' વિશે વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં. આ બેઠકનું સંચાલન જનક નાયકે કર્યું હતું.

બે દિવસના આ હાસ્યસત્રમાં સૂરતના સાહિત્યરસિકોએ હાજરી આપી હતી. અને સૌ વક્તાઓ બે દિવસ રોકાયા હતા. આ સત્ર અત્યંત સફળ થયું હતું અને હાસ્યની વિવિધ કૃતિઓ તેમ જ સર્જકો વિશે વાત થઈ હતી.

પરિષદ હવે પછી પણ વિવિધ કાર્યક્રમો કરવાની છે. તેમાં રમેશ કથા, ઉપેન્દ્ર ત્રિવેદીનું વાર્તાપઠન, લેખિકાઓની વાર્તાશિબિર ઇત્યાદિ કાર્યક્રમો થવાના છે.

પરિષદે 'એકત્ર' નામક સંસ્થા સાથે ઇ-બુકમાં જોડાવાનું પણ વિચાર્યું છે અને 'ગ્રંથવિહાર'ને નવા સ્વરૂપે મૂકવાનું આયોજન થઈ રહ્યું છે.

— પ્રફુલ્લ રાવલ

પાક્ષિકી

તા. ૩-૪-૨૦૧૪ના રોજ રાજેન્દ્ર પટેલે મોહન પરમારની વાર્તા 'વરસાદ'નો

આસ્વાદ કરાવ્યો હતો. અને વિજય સોનીએ મૌલિક વાર્તા 'વોર્ડ નં.૬'નું પઠન કર્યું હતું. તા. ૧૭-૪-૨૦૧૪ના રોજ વાર્તાકાર હસમુખ રાવલે 'પ્રેત યોનિ' વાર્તા વાંચી હતી. જેમાં વૃદ્ધ અને એકલવાયા વ્યક્તિની કથા રજૂ કરી હતી. વાર્તાની શરૂઆત રસપ્રદ હતી. વાર્તાસંદર્ભની ચર્ચામાં રમેશ દવેએ વાર્તાની ખૂબીઓની ચર્ચા કરી હતી. આ ઉપરાંત બિપીન પટેલે સર્જક શ્રી કિરીટ દૂધાતની 'એક બપોરે' વાર્તાનું સરસ રસદર્શન કરાવ્યું હતું.

રવીન્દ્રભવન અંતર્ગત

નિરંજન ભગતની આગેવાની હેઠળ રવીન્દ્રનાથના સાહિત્યને ફેલાવવાનું કામ રવીન્દ્રભવન દ્વારા કરવામાં આવે છે. જેના અંતર્ગત ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં સુજ્ઞા શાહ અને શૈલેશ પારેખે તા. ૧૭-૪-૨૦૧૪ના રોજ 'હુ હાઉ ટૂવીટ', 'વાઘની વાર્તા', 'તે કન્યા જોવા જાય છે', 'તેનો ચહેરો ખોવાઈ જાય છે', 'તેનું બ્રેઈન ટ્રાન્સપ્લાન્ટ' અને 'બેસુરાની પ્રચંડ શક્તિ' જેવી વાર્તાઓનું વાચિકમ્ કર્યું હતું જે વાર્તાઓમાં લેખકે સમાજના કુરિવાજો પર કટાક્ષ કર્યો છે.

પરિષદના આગામી કાર્યક્રમો

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહનનિધિ

સંયોજક : પારુલ કંદર્પ દેસાઈ, પ્રજ્ઞા પટેલ. તા. ૧૮-૫-૨૦૧૪ના રોજ જાણીતા વાર્તાકાર, રમેશ ર. દવે, કિરીટ દૂધાત અને બિંદુ ભટ્ટની હાજરીમાં વાર્તાશિબિર પછી બહેનો દ્વારા લખાયેલી વાર્તાનું પઠન અને ચર્ચા. સમય : બપોરે ૧-૦૦ થી ૪-૦૦.

પાક્ષિકી

સંયોજક : દીવાન ઠાકોર. તા. ૧-૫-૨૦૧૪, ગુરુવારે સાંજે ૬-૦૦ વાગે પૂજા તત્સત વાર્તાનું પઠન કરશે અને રમેશ ર. દવેની વાર્તાનો હરીશ ખત્રી આસ્વાદ કરાવશે. તા. ૧૫-૫-૨૦૧૪ના ગુરુવારે સાંજે ૬-૦૦ વાગે રાજેશ અંતાણી મૌલિક વાર્તાનું પઠન કરશે અને અજય રાવલ અન્ય સર્જકની વાર્તાનો આસ્વાદ કરાવશે.

વિશ્વ કવિતા કેન્દ્ર

તા. ૭,૧૪,૨૧-૫-૨૦૧૪, બુધવારે સાંજે ૭-૦૦ વાગે બુધસભા. અને ૨૮-૫-૨૦૧૪ના રોજ વ્યાખ્યાન.

ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાન્ય પત્રકારત્વ અને અનુવાદના અભ્યાસક્રમ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર દ્વારા ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાન્ય છ-માસિક પત્રકારત્વ અને અનુવાદના પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમના વર્ગોનું સત્ર ૧૫ જુલાઈ, ૨૦૧૪થી શરૂ થશે. અભ્યાસક્રમમાં જોડાવા ઇચ્છતા

વિદ્યાર્થીઓએ તાત્કાલિક સંપર્ક કરવો. વહેલા તે પહેલાના ધોરણે પ્રવેશ અપાશે. વર્ગો સોમવાર અને મંગળવારે સાંજના ૫.૦૦ થી ૭.૦૦ના સમય દરમિયાન લેવાશે.

સંપર્કસૂત્ર

કાર્યાલય - (૦૭૯) ૨૬૫૮૭૯૪૭

શ્રી ચન્દ્રકાન્ત ભાવસાર (મો) ૯૫૩૭૬૭૧૦૭૩

સ્થળ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, ટાઈમ્સની પાછળ,

નદીકિનારે, આશ્રમરોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૯

સાહિત્યવૃત્ત

આનર્ત ગુજરાતીનો અધ્યાપક સંઘ-AGASનું ૧૩મું અધિવેશન યોજાયું
હેમચંદ્રાચાર્ય ઉ.ગુ. યુનિવર્સિટી સંલગ્ન કોલેજોના ગુજરાતી વિષયના વિદ્યાર્થીઓ તથા અધ્યાપકોનું અધીત તેજસ્વી બને એ માટે સતત મથામણ કરતા ને વિદ્યાર્થીય ઉપક્રમો રચતા આનર્ત ગુજરાતીનો અધ્યાપક સંઘ-AGASનું વાર્ષિક અધિવેશન, મહિલા આદર્શ કોલેજ, વિદ્યાનગરી હિંમતનગરના યજમાનપદે તા. ૨૨-૩-૨૦૧૪ના રોજ યોજાયું હતું જેમાં સર્વશ્રી સુમન શાહ, સતીશ વ્યાસે રસપ્રદ વક્તવ્યો આપ્યાં હતા.

ગ્રંથવિમર્શ

દર્શક શતાબ્દી મહોત્સવ હેઠળ, દર્શક ફાઉન્ડેશન દ્વારા તા. ૨૨-૩-૨૦૧૪ના રોજ ગ્રંથવિમર્શનો કાર્યક્રમ સાંજે ૫-૦૦ કલાકે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં યોજવામાં આવ્યો હતો. જેમાં સામાજિક કાર્યકર ડૉ. પ્રકાશ આમટે લિખિત તથા સંજય ભાવે દ્વારા અનૂદિત પુસ્તક 'ખારાં ઝરણા વિશે' વિશે શ્રી રાજેન્દ્ર પટેલ તથા ચિનુભાઈ મોદીના ગઝલસંગ્રહ 'ખારાં ઝરણા વિશે' અશોક યાવડાએ આસ્વાદમૂલક પ્રવચનો આપ્યાં હતાં. સંજય ભાવેએ પ્રતિભાવમાં અનુવાદ વખતે તેમને થયેલા અનુભવો તેમજ ડૉ. પ્રકાશ આમટે લખેલાં નવાં પુસ્તકો અંગે માહિતી આપી હતી. ચિનુ મોદીએ પસંદગીની ગઝલોનું પઠન કર્યું હતું.

ટાગોર અને અરવિંદનું કાવ્યદર્શન

તા. ૧૬-૭-૨૦૧૪ના રોજ રાજેન્દ્ર પટેલે ગુજરાત વિશ્વકોશમાં સાંજે ૫-૦૦ વાગે શ્રી અરવિંદ અને રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના કાવ્યદર્શન પર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. જેમાં તેમણે કહ્યું હતું કે અરવિંદ નવ્યઉષાના કવિ છે, તો રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પ્રભાતના કવિ છે.

આજથી ૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાં લુપ્ત થયેલી સરસ્વતીનો પ્રવાહ

શ્રી ભદ્રંકર વિદ્યાદીપક જ્ઞાનવિજ્ઞાન વ્યાખ્યાન-શ્રેણી અંતર્ગત ઇસરોના નિવૃત્ત

વિજ્ઞાની ડૉ. પી. એસ. ઠક્કરે ‘લુપ્ત સરસ્વતીની ખોજ’ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું હતું. વૈદિક સરસ્વતી નદી કૈલાસ-માનસરોવર વિસ્તારમાં આવેલ ગંગાધર મુખ સરોવરમાંથી ગૌમુખમાંથી નીકળી સપ્તસિંધુ પ્રદેશ એટલે કે તિબેટમાં વહી ઉત્તરાખંડમાં આવતી હતી. ઉત્તરાખંડમાંથી ઉત્તરપ્રદેશમાં વહી છપારામાંથી દક્ષિણ પશ્ચિમ એટલે કે નૈઋત્યમાં વહી સોન નદીના પ્રવાહમાં નર્મદાને મળતી હતી. ત્યારબાદ નર્મદાના પ્રવાહમાં અંકલેશ્વર પાસે દાખલ થઈ પૂર્વ ભાદર અને પશ્ચિમ ભાદરના પ્રવાહમાં વહી ગિરનાર પાસે ઓજત અને સોનરેપ નદીના પ્રવાહમાં વહી અરબી સમુદ્રને મળતી હતી. કોઈ મોટા ધરતીકંપને કારણે સરસ્વતી નદીના પ્રવાહમાં પ્રલયકાળમાં ફેરફાર થતા નર્મદાનો આ પ્રવાહ હીરણ, હાથણી તથા ચંબલ જેવી નદીઓના પ્રવાહમાં વહી મહી નદીના પ્રવાહમાં વહેતો હશે. કવિ ન્હાનાલાલ દલપતરામ લિખિત હરિસંહિતામાં પણ આ વર્ણન જોવા મળે છે. વક્તાનો પરિચય ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈએ આપ્યો.

ગ્રંથ દ્વાદશ લોકાર્પણ

પ્રેમાનંદ સાહિત્ય સભા (વડોદરા)ના ઉપક્રમે શ્રી ચંદ્રકાન્ત રાવનાં બાર પુસ્તકોના લોકાર્પણનો કાર્યક્રમ સિતાંશુ મહેતાની અધ્યક્ષતામાં તા. ૨-૩-૨૦૧૪ના રોજ સંપન્ન થયો હતો જેમાં ત્રણ વાર્તાસંગ્રહો, ત્રણ ચિંતનાત્મક લેખોનાં પુસ્તકો, ચાર કાવ્યસંગ્રહો અને બે બાળકાવ્યસંગ્રહોનાં પુસ્તકોનું તજજ્ઞ સાહિત્યકારોને હસ્તે લોકાર્પણ થયું.

મધુસૂદન કાપડિયાને ૨૦૧૩નો ડાયસ્પોરા રાઈટિંગ એવોર્ડ

વિદેશમાં રહીને ગુજરાતી ભાષા-સાહિત્યક્ષેત્રે ક્રિયાશીલ સારસ્વતોને ‘ગાર્ડી રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર ડાયસ્પોરા સ્ટડીઝ’ દ્વારા પ્રતિ વર્ષ એનાયત થતો ડાયસ્પોરા લેખન પુરસ્કાર આ વર્ષે અમેરિકા ખાતે છેલ્લા ત્રણેક દાયકાથી ગુજરાતી ડાયસ્પોરા સાહિત્યનું સતત-વિવેચન મૂલાંકન કરી રહેલા વિદ્વાન શ્રી મધુસૂદન કાપડિયાને ૨૦૧૩નો ડાયસ્પોરા રાઈટિંગ એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો છે. મધુસૂદન કાપડિયાને અભિનંદન.

‘સુમન શાહ સર્જકપ્રતિભાવિશેષ’ પરિસંવાદ

સુરેશ જોષી પરંપરાના અધ્યાપક, સર્જક અને વિચારક એવા સુમન શાહના પંચોતેરમા વર્ષ નિમિત્તે તેમના વિદ્યાર્થીઓએ ‘સુમન શાહના અમૃત પર્વ ઉજવણી વર્ષ’ની ઉજવણી કરવાનું નક્કી કર્યું. એ નિમિત્તે ‘સુમન શાહ સર્જકપ્રતિભાવિશેષ પરિસંવાદ’ના આયોજન રૂપે તા. ૨૩-૩-૨૦૧૪ના રોજ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના ગોવર્ધનભવનમાં એક દિવસનો પરિસંવાદ યોજાયો હતો. જેમાં સુમનભાઈના વિદ્યાર્થીઓ તથા ચાહકો મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ પ્રસંગે સર્વશ્રી રાજેન્દ્ર પટેલ, વિનોદ જોશી, અજય રાવલ, જયેશ ભોગાવતા, પારૂલ દેસાઈ, જગદીશ ગુર્જર, નરેશ શુક્લ, મણિલાલ પટેલ, કિશોર વ્યાસ, બળવંત જાની, જિજ્ઞેશ બ્રહ્મભટ્ટ, જિતેન મેકવાને વિવિધ સ્વરૂપોમાં

સુમન શાહે કરેલાં સર્જન વિશે વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં. તેમજ સર્વશ્રી પી. જે. પટેલ, દીપક પંડ્યા, ભરત મહેતા, ઉમા ચૌધરીએ ‘સુમન શાહ અને હું’ સંદર્ભે શિક્ષક-વિદ્યાર્થી તરીકેનાં પોતાનાં સ્મરણોને તાજા કર્યાં હતાં. પરિસંવાદના પ્રારંભે સુમન શાહે પોતાની કેફિયત આપી હતી.

ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યકારો માટે

ગુજરાતી ભાષામાં ઈ.સ. ૨૦૧૪ સુધીમાં જે વિદ્યમાન સાહિત્યકારનું ઓછામાં ઓછું એક પુસ્તક પ્રગટ થયું હોય તે સર્વ ગુજરાતી ભાષાના ગ્રંથકાર-લેખકોને જણાવવામાં આવે છે કે, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી ડૉ. કિરીટ શુક્લના સંપાદનમાં ગુજરાતી સાહિત્યકાર પરિચયકોશની તૃતીય સંવર્ધિત આવૃત્તિ પ્રગટ કરી રહી છે. તે અન્વયે (૧) પૂરું નામ (૨) ઉપનામ (૩) જન્મ તારીખ, સ્થળ અને વતન (૪) અભ્યાસ અને વ્યવસાય (૫) પ્રકાશિત પુસ્તકોની વિષયવાર સંપૂર્ણ યાદી (આવૃત્તિ તથા પ્રકાશન વર્ષ) સાથે (૬) જે કોઈ પારિતોષિક, એવોર્ડ, સન્માન વગેરે મળ્યાં હોય તેની વિગતો. (૭) હાલનું સરનામું તથા ટેલિફોન નંબર, ઈ-મેલ સરનામું અને અન્ય વિશેષ જણાવવા જરૂરી લાગતી હોય તેવી વિગતો ડૉ. કિરીટ શુક્લ, ગ્રંથપાલશ્રી, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, અભિલેખાગાર ભવન, સેક્ટર-૧૭, ગાંધીનગર-૩૮૨૦૧૭ એ સરનામે સંપૂર્ણ માહિતી સાથે કાગળમાં સ્વચ્છ રીતે લખીને gujsahkosh@gmail.comએ ઈ-મેલ સરનામે મોકલવા વિનંતી. અગાઉની માહિતીમાં કોઈ ફેરફાર ન હોય તો બીજી વાર મોકલવાની જરૂર નથી. સુધારા-વધારા અચૂક મોકલવા. અધુરી વિગતોનો સમાવેશ કરવાનો શક્ય નહિ બને તેથી આ અંગેની જરૂરી તમામ વિગતો ઉપરના સરનામે તાત્કાલિક મોકલી આપવા વિનંતિ.

સ્મિતા પારેખ સાહિત્ય સ્પર્ધાની રૂપરેખા અને શરતો

- (૧) અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ બૃહદ સુરત શાખા ટ્રસ્ટના વાચકમંચના ઉપક્રમે સ્મિતા પારેખ સાહિત્યલેખન સ્પર્ધા થાય તેવું વિચાર્યું છે. તેમાં દર વર્ષે વાર્તાલેખન, ગઝલલેખન અને બાળવાર્તાલેખન એમ ત્રણ પ્રકારની સ્પર્ધાઓ કરવામાં આવશે.
- (૨) ત્રણે પ્રકારમાં શ્રેષ્ઠ કૃતિને પારિતોષિક આપવામાં આવશે.
- (૩) ગુજરાતીમાં લખતા અને ગુરાતમાં વસતા સર્જકો માટે આ સ્પર્ધા યોજાશે.
- (૪) દરેક પ્રકારની કૃતિની મહત્તમ શબ્દમર્યાદા નીચે પ્રમાણે રહેશે.
વાર્તા-૨૦૦૦ શબ્દો, ગઝલ-૧૪ પંક્તિ, બાળવાર્તા-૧૫૦૦ શબ્દો
- (૫) દરેક કૃતિને શીર્ષક આપવું જરૂરી છે.
- (૬) કૃતિ પર લેખકે પોતાનું નામ લખવું નહિ. કૃતિનું શીર્ષક, નામ, સરનામું, ટેલિફોન નંબર વગેરે અલાયદા કાગળ પર લખવું.

- (૭) લખાણ ટાઇપ કરીને મોકલવું ઇચ્છનીય છે. કોઈ સંજોગોમાં ટાઇપ ન થઈ શકે તો સુવાચ્ય અક્ષરે લખેલી કૃતિ પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે. કૃતિ કાગળની એક બાજુ લખવાની રહેશે.
- (૮) સ્પર્ધકે પોતાની કૃતિની બે નકલ મોકલવાની રહેશે.
- (૯) ત્રણે વિભાગની કૃતિઓ દર વર્ષે ૩૧ જુલાઈ સુધીમાં અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ બૃહદ સુરત શાખા, શાલીભદ્ર કૉમ્પ્લેક્ષ, કાદરશાની નાળ, ટીમલીયાવાડ, નાનપુરા, સુરત-૩૯૫૦૦૧ના સરનામે મોકલવાની રહેશે.
- (૧૦) દર વર્ષે નવેમ્બર માસમાં સ્પર્ધાના પરિણામો જાહેર કરવામાં આવશે.

સ્વ. શ્રી કેશવલાલ ધનેશ્વર દ્વિવેદી વિશે

મુંબઈના એક જમાનાના ખ્યાતનામ ગુજરાતી સાપ્તાહિક 'ચેતમછંદર'ના તંત્રી સ્વ. શ્રી કેશવલાલ ધનેશ્વર દ્વિવેદી (દવે) 'શનિ' જેઓ ચૂડા, જિ. સુરેન્દ્રનગરના વતની હતા. તેઓ સારા કાર્ટૂનિસ્ટ પણ હતા. 'ચેતમછંદર'માં તેમની કટાર 'હાલ્ય ઘોડી હામે પાર' ઘણી લોકપ્રિય થયેલી.

તેમનાં જીવન અને પત્રકારિત્વ વિશે સંશોધનકાર્ય હાથ ધરેલ છે તો તેમના વિશેની આધારભૂત માહિતી અને 'ચેતમછંદર'ના કોઈ અંકો પ્રાપ્ય હોય તો નીચેના સરનામે મોકલવા વિનંતી છે.

નગીન દવે, ૨૪૨, પુષ્કરધામ સોસાયટી, કાલાવડ રોડ, રાજકોટ-૬૦૦૦૫. મો. ૯૪૨૬૯૬૩૧૪૨

હું વાર્તા લખીશ...

ડૉ. દષ્ટિ પટેલ

કોઈ સાસુ કે નણંદને ભરોસે રસોડું મૂકીને આવ્યું તો કોક સદ્ભાગીને મમ્મીએ આગ્રહ કરીને મોકલી આપ્યું. કેટલાંકને ઘરે શીતળા સાતમ થઈ તો વળી, એકલપંડે હતાં એમને તો આજે પૂરો દિન મેળાવડાનો નક્કી હતો. પરોઢ થતાં પહેલાં કેટલાંક ભૂજથી રવાના થયાં તો સુરતથી સૂરજદાદાની રાહ જોયા વગર બહાર નીકળી પડનારાંય ઓછાં ન હતાં. નાનાં નગરોનાં ને ગામનાં ને વડોદરાનાંય ખાસ્સાં નીકળ્યાં. અમદાવાદનાંને તો ભાઈ ઘરે જ માંડવો હતો. એટલે બાકી રહે જ શાનાં ? આ ત્રીસ માર્ચના દિનની રાહ કોઈ ત્રીસ દિવસથી તો કોઈક તો આગલા દિવસે ખબર પડતાં જોડાવા અર્ધીરું બન્યું હતું. વાતો તો સહુ કરતું પણ આ વાર્તા કરવાની, લખવાની કેમ ? એ જાણવાની શિબિર અને એય માત્ર બહેનો માટે એટલે ઉત્સાહ કંઈક અનેરો હતો. એક દિનની કાર્યશાળામાં બે-ત્રણ ડઝન તો ભેળાં થશે જ એવો અંદાજ હતો ત્યાં તો ખાસ્સાં ચાર કોડી ભેળાં થઈ ગયાં.

નદીકિનારે ગોવર્ધન સ્મૃતિમંદિરમાં સાચુકલો મનપાંચમનો મેળો જામ્યો. લાલ-પીળા-લીલા-ગુલાબી રંગોથી સજેલાંઓ અર્ધગોળાકારે ગોઠવેલી બેઠકોમાંથી એકેય ખાલી ન છોડી, અને પ્રારંભ થયો એની સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ અંતર્ગત માત્ર બહેનો માટેની વાર્તાશિબિરનો. પારુલ કં. દેસાઈ અને પ્રજ્ઞા પટેલનાં સંયોજન-આયોજનમાં આ વાર્તાશિબિરનું સંચાલન જાણીતા વાર્તાકાર રમેશ ર. દવે કરશે એવું જાણનારાં સૌના હરખમાં વધારો કરવા વાર્તાકારો સર્વશ્રી બિંદુ ભટ્ટ, કિરીટ દૂધાત અને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના મહામાત્ર હર્ષદ ત્રિવેદી પણ આખો દિવસ સૌનાં સંગાથી બની રહ્યાં.

પ્રારંભે પ્રજ્ઞા પટેલે એની સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ હેઠળ થઈ ચૂકેલા કાર્યક્રમોની વિગતો આપી. સાહિત્ય પરિષદના ઉપપ્રમુખ રાજેન્દ્ર પટેલે નવસર્જકોને પ્રોત્સાહિત, પ્રેરિત કરતી પરિષદપ્રવૃત્તિની વિગતો આપી અને બહેનોની આટલી મોટી સંખ્યા સાહિત્યિક પ્રવૃત્તિમાં જોડાવા ઉત્સુક છે તે જોઈ રાજ્યો વ્યક્ત કર્યો.

પારુલ કં. દેસાઈએ એકદિવસીય શિબિરમાં સમાવિષ્ટ વિગતોની રૂપરેખા આપી અને વિશેષ રૂપે એની સરૈયા નિધિ વિશે જણાવ્યું. ઍંશી બહેનોની વાર્તાશિબિરમાં હાજરી જેટલી પ્રોત્સાહક છે એટલી જ પ્રોત્સાહક હવે પછી નિયમિતપણે યોજાતી વાર્તાશિબિરોની હાજરી પણ હોય એવી અભિલાષા પારુલબહેને વ્યક્ત કરી.

તાલીમ શિબિરની શરૂઆત રમેશભાઈએ દ્વિપક્ષીય સંવાદથી જ કરી. ટૂંકી વાર્તામાં શું શું હોય એ પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં બહેનોને જરાય અગવડ ન પડી. ઘટના, પાત્ર, સંવાદ, સમય-સ્થળ, વર્ણન-કથન વગેરે. તો વાર્તામાં શું શું થાય એના ઉત્તરમાં વાર્તામાં રસ પડે તેવું કશુંક થાય, દષ્ટિકોણ બદલાય, સંવાદ-આંતરસંવાદ થાય, કશુંક બને એવી વિગતો સાથે સ્વપ્ન-દિવાસ્વપ્નનો પણ ઉમેરો કરવામાં આવ્યો. ટૂંકી વાર્તામાં કથન કેવી રીતે થાય – વાર્તા કેમ કહેવાય એનો જવાબ રમેશભાઈએ મઠાર્યો – સર્વજ્ઞ, સ્વકથન અને સાક્ષી અર્થાત્ કથક એમ ત્રણ ઘટકો. યોથો પ્રશ્ન હતો – પાત્ર શું કરે ? વિચાર, વાણી અને વર્ણન અર્થાત્ આંતરસંવાદ, સંવાદ અને ક્રિયા – આ ત્રણ તત્ત્વો પાત્રને ઘડે, વાર્તાને ઘાટ આપે. તરત સમજાયું નહીં પણ એટલે તો વાર્તા વિશે વિવેચન વાંચીને આવેલાં માટે પણ અહીં ઘણું બધું શીખવાનું હતું. પ્રશ્નોત્તરી દરમિયાન મુંઝવણોના જવાબ મળતા ગયા. આવા અનોપચારિક – દ્વિમાર્ગીય આદાનપ્રદાનથી બહેનોનો ઉત્સાહ વધ્યો. પ્રારંભે જ વિવેચનની રૂઢ પરિભાષાથી અળગા રહેવાનું સૂચન પુનરાવર્તિત થતું રહ્યું જે આ સાહિત્યસ્વરૂપ વિશેની સમજનો પાયો પાકકો કરવામાં મદદરૂપ થયું. શિબિરાર્થીઓ બધાં કાંઈ ભાષા કે સાહિત્યનાં અભ્યાસી પણ ન હતાં.

બિન્દુ ભટ્ટે અન્ય ભારતીય ભાષાઓની સરખામણીમાં ગુજરાતીમાં ઘણું સારું લખાય છે એમ ગૌરવભેર કહેવા સાથે (સારું) લખવું સરળ નથી એમ ચોખવટ પણ કરી લીધી. કોઈ પણ સ્ત્રી માટે લખવું એટલે સૌપ્રથમ તો જાત પાસે અનાવૃત્ત થવું અને સાથે જ જાત અને જગતને નવી દષ્ટિથી જોવી એમ બિન્દુબહેને જણાવ્યું લખવું એ

સ્ત્રી માટે મુક્તિનો માર્ગ બની શકે. “ટૂંકી વાર્તામાં ઘટના અને આરંભ” વિષય સંદર્ભે વાત કરતાં બિન્દુબહેને ક્રિયાવ્યાપાર વચ્ચે કાર્યકારણ સંબંધ ઢોવો જરૂરી છે એ મુદ્દો ઉપસાવ્યો. વાર્તામાં સ્થૂળ ઘટના કે પ્રસંગોનું જ નિરૂપણ નથી કરવાનું. એક જ ક્રિયાનું પુનરાવર્તન પણ કેવા સંકેતો પ્રગટાવી શકે ? અલબત્ત, ક્રિયાઓ વચ્ચેના અંકોડા મેળવવા પડે. લખવું એટલે જોવું. જુદી રીતે જોવું, આ જુદી રીતે જોવામાં ચેખોવ કહેતા એમ “Anything under the sun” કહેતાં ઇદમ્ સર્વમ્નો સમાવેશ થઈ જાય. જ્યાં પણ જીવન છે, વાર્તા છે, ટૂંકી વાર્તા એટલે ઘટના ખરી પણ એટલી ભારેખમ નહીં કે સુરેશ જોશી કહેતાં એમ ઘટનાના ભારે વાર્તા જ ડૂબી જાય ! તો એવી પાંખી પણ નહીં કે કશું કહી જ ન શકે. “ઓસરીમાં ઘોડાં ખેલાવવાં” કે “એક પૈડાંની સાઈકલ ચલાવવા” જેવું કામ વાર્તાકારનું છે. એ તેમણે ઉદાહરણો સાથે સમજાવ્યું.

“ક્યાંય બહાર જવાનું હોય ત્યારે મમ્મી મોડી પડે છે.” એવા એક વાક્યથી આરંભીને આગળનાં પાંચ વાક્યો, શિબિરાર્થીઓ ક્રમશઃ માત્ર એક-એક વાક્ય રચતા જઈને જોડે એવો મનોયત્ન રમેશભાઈના નિર્દેશનમાં આરંભાયો. એ જ પ્રમાણે “ગામડાગામના એક અપંગ વૃદ્ધ ઘરની બહાર નીકળે છે” થી શરૂ કરીને બહેનોએ જ એક પરિચ્છેદ રચ્યો. વાર્તા ન બની પણ બધાંને કંઈક સૂઝ્યું અને વાત આગળ ચાલી એ જ આ મનોયત્નનો હેતુ.

ભોજનના વિરામ બાદ, કિરીટ દૂધાતે “ટૂંકી વાર્તામાં પરિવેશ” અને ‘અંત’ વિશે સોદાહરણ રસપ્રદ વાત કરી. ખરી મજા વાર્તા કેવી રીતે કહેવાય છે તેમાં રહેલી છે. ચારૂક્તિ ક્યાંક ચમકે તે ચાલે, એનાથી સમગ્ર વાર્તા ન રચાય. દેશકાળનો નિર્દેશ આપતો પરિવેશ વાર્તામાં પાત્રચિત્રણ અને ઘટનાને આકાર આપવામાં મદદરૂપ થવા સાથે સર્જનાત્મક ગદ્યનો નમૂનો બની રહે તે અંગે કિરીટભાઈએ ધૂમકેતુ, દ્વિરેફ, મેઘાણી, મડિયા, જયંત ખત્રીમાંથી અનુક્રમે “પોસ્ટ ઓફિસ”, “મુકુન્દરાય”, “જટો હલકારો”, “વાની મારી કોયલ” અને “હીરો ખૂંટ” વાર્તાઓમાંથી પાંચ ખંડો રજૂ કર્યાં. તેમણે જણાવ્યું કે નવોદિતોએ એ જાણી લેવું જરૂરી છે કે આમ જ વાર્તા લખાય એવું નથી, આમ પણ વાર્તા લખી શકાય એવો પ્રયત્ન કરવો. પ્રથમ વાચને અંત ખબર પડ્યા પછી પણ ફરીફરી વાંચવી ગમે એને નીવડેલી કૃતિ કહી શકાય. પુનર્વાચને આ કૃતિઓ માનવીય કરુણાને પ્રગાઢ કરતી જાય.

ટૂંકી વાર્તામાં અંત બે પ્રકારના હોઈ શકે - Close end કે જેમાં વાર્તાકાર કથનને અંત આપીને વાર્તા પૂરી કરે. Open endમાં વાર્તાકાર વાચકને વિચારતા કરે. કથન પૂરું થયા પછી પણ વાચકના ચિત્તમાં કથા આગળ વધે.

પારુલ કં. દેસાઈએ “ટૂંકી વાર્તામાં પાત્રાલેખન” વિશે વાત કરતાં કોઈ પણ પ્રકારનું પાત્ર વાર્તામાં આવી શકે એમ જણાવવા સાથે ઉમેર્યું કે એ પાત્રની બધી જ લાક્ષણિકતાઓ ટૂંકી વાર્તાના ફલકમાં ન સમાવાય. ‘કમાઉ દીકરો’ (મડિયા), ‘સાંકળ’ (રઘુવીર ચૌધરી),

‘જુમો ભિસ્તી’ (ધૂમકેતુ) વગેરે વાર્તાઓમાં પ્રાણીપાત્રની લાક્ષણિકતા નોંધપાત્ર બને છે. વાર્તાકારે પાત્ર માટે પ્રયોજેલાં વિશેષણોથી નહીં પરંતુ પાત્રનાં મન, વચન અને કર્મને પ્રત્યક્ષ-તાદૃશ કરતા અન્તર્સંવાદ, સંવાદ અને વર્તનના નિરૂપણથી પણ વાચક સમક્ષ તાદૃશ થાય, ઊઘડે. પાત્રાલેખન મહત્ત્વનું ઘટક હોવા છતાં વાર્તા એ ચરિત્રનિબંધ નથી. વ્યક્તિની લાક્ષણિકતાઓ નોંધવા સંદર્ભે જે સ્વૈરવિહાર ચરિત્રનિબંધમાં થઈ શકે તે વાર્તામાં ન પાલવે. ટૂંકી વાર્તા તેના મુખ્ય પાત્રના જીવનના કોઈ એક વિશેષ મહત્ત્વના તબક્કાને અથવા કહો કે, એક ચરમ પળનું નિરૂપણ કરે છે.

રમેશ ર. દવેએ સંચાલનનો દોર ફરી હાથમાં લેતાં “કથન અને વર્ણન” વિશે સ્પષ્ટતા કરી. કથન માહિતી આપે છે, વિગતો દર્શાવે છે જ્યારે વર્ણન તાદૃશીકૃત કરે છે. ક્યારેક લેખક વર્ણનમાંથી કથનમાં અને કથનમાંથી વર્ણનમાં સહજ સરી પડતો હોય છે. પ્રત્યક્ષ તાલીમના ભાગ રૂપે રમેશભાઈએ ‘સમુદ્રકાંઠે સૂર્યોદય નિહાળતું યુવાન યુગલ’ અને ‘ગામના કૂવેથી, છલકાતી હેલ માથે ચઢાવીને કાંખમાં ગાગર મૂકીને મલપતી આવતી પનિહારી’ – એ બે વિષયોને કથન અને વર્ણન રૂપે આગળ વધારવાનો મનોયત્ન કરાવ્યો. વાક્યો રચાતાં ગયાં. ક્યાંક વાક્યો સાર્થક નીવડ્યાં તો ક્યાંક માત્ર શબ્દો ગોઠવાયા પણ મૂળ મજા તો શિબિરાર્થીઓ દ્વારા થતા સહિયારા પ્રયાસની હતી. મજા ભેગા મળી વાર્તા બનાવવામાં હતી. એક પછી એક વાક્ય લખાય, સભાનપણે પ્રયાસ કરાય તો વાર્તા બને. રમેશભાઈ વાર્તાલેખનના મહાવરો માટે અનેક વિષયો અને ઠેકઠેકાણેથી પાત્રો ખોળી લાવેલા જેની એક ખાસ્સી મજાની યાદી રજૂ કરી :

- * રસ્તા પર બેસી ભીખ માંગતી ભિખારણ
- * ફૂલોથી લદાયેલું પાન વિનાનું કેસૂડાનું ઝાડ
- * ત્રીજી પેઢીના યુવક દ્વારા પોતાના વતનગામમાં અવલોકાતું ખંડિયેર જેવું ઘર
- * લાંબા સમયથી ચાલી રહેલા ખૂનકેસનો ચુકાદો આપતા ન્યાયાધીશ
- * મુશળધાર વરસાદમાં ઝાડ નીચે પલળતાં વૃદ્ધા.

વાર્તાનાં એક ઘટકતત્ત્વ તરીકે સંવાદ રચવાનો મહાવરો પડકારરૂપ બન્યો. અલગ-અલગ પાત્રો વચ્ચે ત્વરિત સંવાદ રચવાનો આ પ્રયાસ શિબિરાર્થી બહેનોમાં ગર્ભિત ભાષાશક્તિ પ્રગટ કરવા સાથે સોંપાયેલું પાત્ર જે-તે પરિસ્થિતિમાં કેવો પ્રતિભાવ આપે તે રજૂ કરવાનો અનુભવ મજાનો રહ્યો. સંવાદ માટેના વિષયો પણ રમેશભાઈ રસપ્રદ લાવ્યા :

- * આગળ અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતી દીકરીને રોકતી મા
- * નૃત્યના કલાસમાં જવા નીકળેલી સ્કૂલગર્લને એના ટીચર રોકે છે
- * સામયિકના સંપાદક દ્વારા પાંચ વખત વાર્તા પરત કરાતાં વાર્તાકાર-સંપાદક વચ્ચે સંવાદ
- * સરકસમાં સાથે કામ કરતાં જોકર અને એકોબેટ યુવતી વચ્ચે પ્રણય-લગ્ન વિશે સંવાદ

શિબિરના સહસંયોજક પ્રજ્ઞા પટેલે ઝડપભેર આગળ વધતા ઘડિયાળના કાંટાને પહોંચી વળવાનું હતું એટલે “વાર્તામાં વિવિધ ચેતનાનું નિરૂપણ” વિષયને ચારમાંથી એક મુદ્દો ચર્ચાને સંકેલી લેવો પડ્યો. નારી, ગ્રામ, દલિત અને નગર ચેતનામાંથી નારીચેતના વિશે વાત કરતાં પ્રજ્ઞાબહેને ભાર મૂક્યો કે નારીના આંતરિક વિશ્વમાં ઓકિયું કરાવતી ટૂંકી વાર્તાને કલાત્મક ઘાટ પણ મળવો જોઈએ.

પ્રતિભાવ દરમિયાન આનંદ તો વ્યક્ત થયો જ પણ સાથે જીવનની સમસ્યાઓ માનસિક રીતે કેવી થકવી દે છે એ વિશે એક શિક્ષિકાબહેનની વાચા રુદનભરી બની ગઈ. શિબિરાર્થીઓને ૩૦ એપ્રિલ સુધીમાં વાર્તા લખી મોકલવાની શરત જણાવાઈ અને અઢારમી મે એ બપોરે એકથી પાંચ વચ્ચે આ વાર્તાઓ વિશેની ચીરફાડ ચર્ચા માટે સજ્જ થઈ જવાનો અનુરોધ પણ પારુલબહેને કર્યો.

તો આમ, એની સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિમાં વસંતઋતુમાં ગોઠડી માંડ્યા બાદ બહેનો મેના બળબળતા તાપમાં બપોરે ફરી એક વાર પરિષદ પ્રાંગણમાં પધારશે અને સર્જકતાથી ઊભરાતી એક નવી સર્જક-વાર્તાકાર પેઢીને આવકારવા સાબરમતીય બે કાંઠે છલકાશે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં પારિતોષિકો

૨૦૧૨ અને ૨૦૧૩નાં બે વર્ષના ગાળામાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પ્રથમ આવૃત્તિવાળાં પુસ્તકોને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી નીચે પ્રમાણેનાં પારિતોષિકો એનાયત કરવામાં આવશે. સર્વ લેખકો અને પ્રકાશકોને ૩૦-૫-૨૦૧૪ સુધીમાં દરેક પુસ્તકની બે નકલો, કયા પારિતોષિક માટે છે તે વિગત પુસ્તકના પહેલા પાના પર દર્શાવીને પરિષદ કાર્યાલય પર મોકલી આપવા વિનંતી કરવામાં આવે છે.